

Reactie op de consultatie Klimaatplan 2025-2035 – Inbreng van de Jonge Klimaatbeweging

De Jonge Klimaatbeweging (JKB) vertegenwoordigt de stem van jongeren in het klimaatdebat namens meer dan zeventig diverse jongerenorganisaties. Wij staan voor een samenleving waarin jongeren actief meebeslissen over hun toekomst en waarin zorg voor de aarde vanzelfsprekend is. Rechtvaardigheid en empathie vormen hierbij de kern.

Wij benadrukken dat de beslissingen die nu worden genomen, de toekomst van onze generatie vormgeven. Klimaatactie kan niet langer worden gezien als een kwestie van politieke voorkeur. Het is een gedeelde verantwoordelijkheid die alle lagen van de samenleving raakt, van overheid tot bedrijfsleven en burgers.

Met deze reactie roepen wij het kabinet op om jongeren centraal te stellen in de uitwerking van het Klimaatplan. Onze generatie wil verantwoordelijkheid nemen en meebouwen aan een leefbare toekomst. Wij rekenen erop dat onze stem gehoord wordt.

We zijn door het klimaatplan gegaan per hoofdstuk, daarom hebben we dit document op dezelfde manier ingedeeld.

1. Uitgangspunten

In het klimaatplan worden vier uitgangspunten geschetst voor de uitwerking van het klimaatbeleid in de komende jaren. De Jonge Klimaatbeweging kan zich in grote lijnen vinden in de geschetste uitgangspunten. Daarbij geven we een aantal suggesties mee om de tekst aan te scherpen en nader in te kleuren:

- 1) Het Klimaatplan benadrukt terecht dat rechtvaardigheid een cruciaal onderdeel is van klimaatbeleid. Ook in de Jonge Klimaatagenda is rechtvaardigheid een belangrijk begrip. We adviseren om dit begrip nog iets breder te trekken. Ten eerste gaat rechtvaardigheid ook over generationele rechtvaardigheid. Kortetermijnbelangen worden nu te vaak gekozen boven het welzijn van toekomstige generaties. We moeten niet alleen meewegen wat op de korte termijn voordelig lijkt, maar ook wat de invloed is op jonge en toekomstige generaties. Dit kan bijvoorbeeld via de **generatietoets**, die al een aantal keren is toegepast binnen beleidscycli maar waar een stevige verankering nog ontbreekt. Daarnaast streven we naar algemene, internationale klimaatrechtvaardigheid. Op dit moment zijn mensen en landen die bijna niet bijdragen aan klimaatverandering, juist vaak de dupe van die verandering. Ook hier moet aandacht voor zijn in het klimaatbeleid.
- 2) Ook het principe **'de vervuiler betaalt'** onderschrijven wij als JKB van harte. Tegelijkertijd zien we op dit moment dat dit principe ontbreekt op heel veel beleidsterreinen. Denk aan de fossiele subsidies, waarbij vervuilende bedrijven zelfs profiteren van belastingvoordelen. Dit principe zou wat ons betreft dus gekoppeld moeten worden aan een concrete invulling, met name op het gebied van fiscale vergroening.
- 3) Het klimaatplan streeft ernaar om burgers te betrekken bij besluitvorming. Dit is een goed streven. Burgers, waaronder jongeren, moeten mee kunnen praten over hun toekomst. Participatie is nu vaak nog te vrijblijvend. Door instrumenten als de generatietoets kan dit

steviger verankerd worden in de beleidscycli.

- 4) Het tweede uitgangspunt is 'Een transitie met economisch perspectief'. Ook de JKB ziet het belang in van een sterke economie, waardoor welvaart voor toekomstige generaties behouden blijft. Tegelijkertijd moet deze economie wel in balans zijn met de **planetaire grenzen**. We zien nu nog te vaak dat het economisch belang in de praktijk wordt ingevuld als het economisch belang van huidige vervuilende industrieën. Er moet juist worden ingezet op schone, duurzame vormen van economie die bijdragen aan brede welvaart. Dit kan nog scherper terugkomen in de tekst.
- 5) Het vierde uitgangspunt is 'Aandacht voor de samenhang met andere (transitie)opgaven'. In de JKA hebben we bewust meerdere thema's behandeld, van economie tot onderwijs, omdat beleidsterreinen elkaar inderdaad raken. We zien de afgelopen jaren dat de overheid soms nog moeite heeft om effectief samen te werken op dergelijke beleidsvraagstukken. Ministeries werken nog te gekokerd en kunnen elkaar tegenwerken, waardoor het klimaat de dupe is (zie bijvoorbeeld recentelijk nog in het NRC¹). Er zou meer aandacht moeten zijn voor niet alleen het feit dat samengewerkt moet worden, maar ook hoe dit effectief gedaan kan worden.

In algemene zin willen we benadrukken dat we blij zijn dat de **Wetenschappelijke Klimaatraad** heeft meegedacht bij het opstellen van dit plan. Het is belangrijk dat de laatste wetenschappelijke inzichten goed worden ingezet binnen beleid, om dit zo effectief mogelijk in te richten.

2. Nieuwe inzichten sinds het vorige Klimaatplan

Hoewel technologische ontwikkelingen terecht worden benadrukt, lijkt het Klimaatplan sterk te leunen op technologie zoals koolstofverwijdering en batterijopslag. De JKB roept op tot een **balans tussen technologische en natuurgebaseerde oplossingen**. Hier ontbreekt een duidelijke strategie om natuurlijke oplossingen zoals bosherstel en biodiversiteitsverbetering centraal te stellen naast technologische innovaties.

Net als in het vorige hoofdstuk wordt participatie genoemd in het Klimaatplan. Hoewel de JKB dat toejuicht, ontbreekt ook hier een sterke betrokkenheid van jongeren bij de beleidsvorming en uitvoering. **De JKB stelt dat jongeren een cruciale rol spelen in het vormgeven van duurzame toekomst**. Instrumenten zoals de **generatietoets** of een **nationaal jongerenberaad** zouden dit kunnen versterken, maar worden niet genoemd in het plan. De JKB kan hier ook een belangrijke rol in vervullen. Door de JKPanels halen wij regelmatig op wat jongeren vinden van actuele thema's in het klimaatdebat en door evenementen als de Jongerentop denken wij met veel jongerenorganisaties vanuit allerlei hoeken in de samenleving over hoe klimaatbeleid beter kan worden vormgegeven.

1

<https://www.nrc.nl/nieuws/2024/11/28/conflict-tussen-ministeries-frustreert-verduurzaming-van-ederlandse-industrie-a4874865>

3. Het pad naar 2050: transitiepad en beleidsrichtingen

3.1 Kader

De JKB ziet het voorgestelde doel van 90% emissiereductie in 2040 als een belangrijke stap in de goede richting en pleit ervoor dit doel wettelijk vast te leggen. Een juridisch bindend tussendoel creëert duidelijkheid voor de samenleving en het bedrijfsleven, stimuleert tijdige actie en draagt bij aan het behalen van de langetermijndoelen.

Desondanks maakt de JKB zich zorgen over de achterstand in specifieke sectoren, met name in de landbouw en mobiliteit. Beide sectoren vertegenwoordigen een aanzienlijk deel van de nationale uitstoot, maar lijken in de huidige plannen onvoldoende concrete maatregelen of een helder pad naar verduurzaming te hebben. In de landbouw blijft de noodzakelijke verschuiving naar meer circulaire en plantaardige productie grotendeels onbenoemd, terwijl de mobiliteitssector niet genoeg aandacht krijgt voor het verminderen van autogebruik of de omslag naar duurzame vervoerswijzen. Hier gaan we later in onze reactie nader op in.

De JKB roept daarom op tot meer daadkracht en concrete actieplannen om deze achterstanden in te halen. Het wettelijk vastleggen van sectorale doelstellingen en gerichte investeringen zijn cruciaal om ervoor te zorgen dat alle sectoren bijdragen aan de transitie en dat het tussendoel van 2040 daadwerkelijk haalbaar wordt.

Daarnaast erkent het Klimaatplan de rol van prijsprikkels en beprijzing, maar blijft op dit vlak te terughoudend. De JKB deelt de analyse dat nu te veel wordt geleund op subsidies. Daarom is er noodzaak voor **fiscale vergroening: beleid vervuilend gedrag ontmoedigt en duurzame keuzes de logische keuze maakt.** Dit kan worden bereikt door maatregelen zoals hogere belastingen op fossiele brandstoffen en vervuilende activiteiten, gekoppeld aan een duidelijke tijdlijn voor afbouw van fossiele subsidies. Het fiscale stelsel op nieuwe energiedragers inrichten, zoals waterstof, is hierbij ook belangrijk. Verder pleit de JKB voor een voortrekkersrol van Nederland op het internationaal toneel, omdat fiscale vergroening Europees zal moeten worden vormgegeven.

3.3 Transitie in sectoren

3.3.1 Elektriciteit

In de eerste alinea over de transitie in de elektriciteitssector biedt het Ontwerp Klimaatplan 2025-2035 een route naar klimaatneutraliteit die inzet op elektrificatie van alle sectoren, waaronder de industrie, en maximale energiebesparing. Hier staan wij als Jonge Klimaatbeweging volledig achter. De meest duurzame vorm van energie is immers bespaarde energie - energie die helemaal niet opgewekt hoeft te worden. Om de resterende energievraag te verduurzamen, is elektrificatie van cruciaal belang. Voor toepassingen die niet te elektrificeren zijn, is de overstap naar andere duurzame energiedragers, zoals waterstof, essentieel. Dit standpunt wordt ook benoemd in de Jonge Klimaatagenda (JKA).

Wind en zon als basis

Het Ontwerp Klimaatplan stelt vervolgens de vraag waar de elektriciteit voor deze elektrificatie vandaan moet komen. Het antwoord is duidelijk: "de elektriciteitssector zal worden gedomineerd door opwekking uit wind en zon." Wij onderschrijven deze visie volledig in de JKA. Verder zijn wij positief over het streven "naar een CO₂-vrije elektriciteitssector in 2035."

Over de rol van kernenergie verschillen de JKA en het Ontwerp Klimaatplan echter van standpunt. Terwijl het Ontwerp Klimaatplan kernenergie ziet als een belangrijke manier om minder afhankelijk te zijn van zon- en windenergie, beschouwt de JKA **kernenergie als een uiterste redmiddel**, enkel in te zetten wanneer wind- en zonne-energie onvoldoende blijken te zijn. In onze Jonge Klimaatagenda staat expliciet: “We benutten eerst maximaal alle opties voor energiebesparing en de opwekking van elektriciteit uit wind en zon.” Dit standpunt is gebaseerd op onze overtuiging dat kernenergie niet noodzakelijk is voor een 100% duurzaam energiesysteem. Bovendien kent kernenergie belangrijke nadelen, zoals chemisch afval en de afhankelijkheid van uranium-exporterende landen.

Wij pleiten ervoor om kernenergie alleen in te zetten als laatste optie, en niet als een vanzelfsprekend onderdeel van ons energiesysteem.

De kracht achter flexibiliteit

Zowel het Ontwerp Klimaatplan als de Jonge Klimaatagenda onderstrepen de noodzaak van meer flexibiliteit in ons energiesysteem naarmate de maatschappij sterker afhankelijk wordt van zon- en windenergie. Het Ontwerp Klimaatplan biedt verschillende oplossingen om deze flexibiliteit te waarborgen. Denk hierbij aan regelbaar vermogen, vraagsturing in de industrie en gebouwde omgeving, verschillende varianten van energieopslag en hybride interconnectie met onze buurlanden. Ook de JKA pleit voor een zogenaamd ‘slim energiesysteem’ waarin vraag en aanbod beter op elkaar worden afgestemd in combinatie met onderzoek naar toepasbare duurzame energieopslag. Daarnaast sluit onze JKA zich aan bij de nadruk op het versterken van de internationale samenwerking door elektriciteits- en waterstofnetwerken over landsgrenzen heen te verbinden. Dit draagt namelijk bij aan een stabiel en veerkrachtig energiesysteem.

3.3.2 Gebouwde Omgeving

In het Ontwerp Klimaatplan 2025-2035 wordt de transitie naar klimaatneutraliteit in de gebouwde omgeving geschetst als een proces waarin tegen 2050 alle gebouwen geïsoleerd zijn, duurzaam worden verwarmd en gekoeld, en bestand zijn tegen de gevolgen van klimaatverandering. Dit kan door middel van volledig elektrische warmtepompen, collectieve warmtenetten of hybride warmtepompen op waterstof of groen gas. De Jonge Klimaatbeweging staat achter deze inzet op verduurzaming en het streven naar een toekomst waarin energie-efficiëntie centraal staat. Dit uitgangspunt wordt ook onderschreven in de JKA, waarin wij pleiten voor energiepositieve woningen en gemeenschappelijke oplossingen voor energieopslag en -opwekking.

Het Klimaatplan stelt echter 2050 als einddoel voor een klimaatneutrale gebouwde omgeving. Dit is voor ons, als jongeren, te laat. We zien liever dat 2040 het streefjaar is, gezien de urgentie van de klimaatcrisis. Door eerder actie te ondernemen, wordt niet alleen de klimaatimpact beperkt, maar kunnen ook kosten op de lange termijn worden bespaard. Dit vraagt om extra investeringen in innovatie, met name in circulaire en biobased bouwmaterialen, en een versnelde opschaling van warmtenetten in wijken waar dit de meest kostenefficiënte oplossing is.

Daarnaast pleit de JKA voor energiepositief wonen in 2040, waarin huishoudens meer energie opwekken dan ze verbruiken. Dit betekent dat gebouwen niet alleen zelfvoorzienend zijn, maar ook een bijdrage leveren aan het energiesysteem door overtollige energie terug te leveren aan het netwerk. Deze visie gaat verder dan enkel energiebesparing en richt zich op actieve energieopwekking door middel van zonnepanelen, windenergie en andere innovatieve technieken. Het Ontwerp Klimaatplan erkent de noodzaak van verduurzaming, maar wij zien ruimte voor ambitieuzere doelen op dit gebied.

Tot slot schetst het Klimaatplan het belang van klimaatadaptieve maatregelen in de gebouwde omgeving, maar blijft het vooral gericht op technische oplossingen zoals isolatie en energiezuinige systemen. De JKA pleit echter voor een bredere benadering waarin natuur en biodiversiteit een grotere rol spelen. Groene daken, stadsparken en waterbuffers (groenblauwe aders) zijn niet alleen belangrijk om steden bestand te maken tegen hitte en wateroverlast, maar dragen ook bij aan het welzijn en de gezondheid van bewoners. Daarnaast zien we graag dat wateropslag en -beheer expliciet toegevoegd worden als kernonderdelen van klimaatadaptatie plannen.

Wij pleiten dat de natuurinclusieve maatregelen expliciet genoemd zullen worden in het klimaatplan. Dit is te behalen door middel van het stimuleren van groenvoorzieningen via subsidies en een regelgeving die natuurinclusief bouwen beloont. Door deze methode zullen steden in de toekomst niet alleen duurzamer worden, maar ook gezonder en leefbaarder.

3.3.3 Industrie

Bindende Maatwerkafspraken

Het Klimaatplan benadrukt maatwerkafspraken voor industrieclusters en het mkb, maar blijft te vrijblijvend. JKB pleit voor strengere **bindende afspraken met concrete reductiedoelen per sector en bedrijf**. Alleen met heldere juridische kaders en sancties kunnen we de transitie versnellen en emissiereducties borgen. In onze visie wordt verduurzaming niet enkel "gestimuleerd", maar verankerd in wetgeving met harde deadlines. De voorgestelde maatwerkafpak moet daarom krachtiger worden ingezet, ondersteund door een duidelijke monitoringstructuur.

Goed Onderwijs: De Basis van Transitie

In de Jonge Klimaatagenda onderstrepen we het belang van **onderwijs als sleutel tot verandering**. Hoewel het Klimaatplan erkent dat geschoold personeel cruciaal is, zien we geen duidelijke strategie om dit te verwezenlijken. JKB stelt voor om klimaateducatie structureel in alle niveaus van het onderwijs te integreren. Daarnaast moet het beroepsonderwijs inspelen op de behoefte aan specialisten in groene technologie en energie-efficiëntie. Onderwijs moet niet alleen opleiden voor banen, maar ook voor een duurzamere maatschappij.

Industrievisie: Duidelijkheid voor de industrie én urgent voor de toekomst

Het Klimaatplan richt zich op klimaatneutraliteit tegen 2050, terwijl de Jonge Klimaatagenda uitgaat van een volledig duurzame industrie in 2040. Dit verschil van tien jaar is cruciaal: tijd is een luxe die we niet hebben. Waar het Klimaatplan de nadruk legt op koolstofverwijdering en CCS als overgangmaatregelen, pleit JKB voor een systeemverandering die energie-efficiëntie en elektrificatie vooropstelt. Het een hoeft het ander niet uit te sluiten, maar de prioritisering is degelijk anders.

We pleiten ook voor een **kringlooeconomie**, met een focus op reparatie, recycling en minimalisering van materiaalgebruik. Het Klimaatplan heeft hier slechts beperkte aandacht voor. Tot slot zien wij kansen in innovatieve, decentrale energieopslag zoals buurtbatterijen en warmtenetten om afhankelijkheid van schaarse grondstoffen te verminderen.

3.3.4 Landbouw en landgebruik

In de eerste alinea over de transitie in de landbouwsector prijst het Ontwerp Klimaatplan 2025-2035 Nederland om de kwalitatief hoogwaardige en efficiënte voedselproductie. Het plan schetst een toekomst waarin de focus ligt op innovatie en verdere efficiëntie. Hoewel dit positief en ambitieus klinkt, zien we als Jonge Klimaatbeweging tekortkomingen in deze visie.

De kern van het probleem ligt in de manier waarop de landbouw wordt benaderd: als een lineair proces, waarbij grondstoffen (input) door middel van technische innovatie worden omgezet in producten (output). Dit proces wordt steeds verder geoptimaliseerd om te groeien en concurrerend te blijven. Maar landbouw is als intrinsiek natuurlijk proces wezenlijk anders. Landbouw en natuur zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden; ze bestaan niet gescheiden van elkaar. Van de invloed van vogels en insecten op gewassen tot de activiteit van microben in de bodem - landbouw *is* natuur, en natuur *is* landbouw. Dit betekent dat het huidige landbouwsysteem, gericht op lineaire processen, onverenigbaar is met de kringloopprincipes van natuurlijke systemen.

Het Ontwerp Klimaatplan erkent dan ook dat een klimaatneutraal landbouwsysteem in 2050 niet haalbaar is, volgens de huidige inrichting, maar blijft desondanks vasthouden aan een beleid dat draait om efficiëntie en innovatie. Dit beleid veronderstelt dat het mogelijk is om een intensieve landbouwsector te laten groeien én tegelijkertijd in balans te brengen met de natuur. Deze aanname strookt lastig met de werkelijkheid. Het huidige landbouwsysteem functioneert als een lineair proces, waarin enorme hoeveelheden stikstofhoudende kunstmest en krachtvoer worden toegevoegd om veevoer en vlees te produceren. Dit leidt tot een overmaat aan reststoffen zoals stikstof, methaan, koolstofdioxide en mest die het natuurlijke systeem ontwrichten.

De natuur functioneert als een circulair systeem waarin afvalstoffen worden hergebruikt. Een landbouwsysteem kan nooit hand in hand gaan met natuur en biodiversiteit, zoals het Klimaatplan suggereert, zolang de kern van het systeem niet fundamenteel verandert.

Van voedselzekerheid naar voedselsoevereiniteit

Het Ontwerp Klimaatplan legt de nadruk op voedselzekerheid. Wij gaan echter een stap verder: voedselsoevereiniteit moet de norm worden. Dat betekent niet alleen voldoende voedsel, maar ook de beschikbaarheid van gezond, betaalbaar en duurzaam voedsel. Voedselkwaliteit, voedingswaarde, dierenwelzijn en biodiversiteitsherstel moeten volwaardig worden afgewogen naar duurzaamheid, in plaats van de huidige focus op efficiëntie en productievolume.

Omwille van de klimaatimpact vinden wij het daarbij zeer van belang in te zetten op lokale en seizoensgebonden voedselconsumptie. Hoewel dit niet wordt benoemd in het Ontwerp Klimaatplan, is lokaal en seizoensgebonden voedsel wel degelijk van belang om voedselverspilling tegen te gaan en transportemissies te reduceren.

Grote ambitie én juiste keuzes

De glastuinbouw heeft zichzelf een indrukwekkende ambitie gesteld: "om in 2040 een klimaatneutrale en economisch rendabele sector te zijn." Het restemissiedoel van 2030 is vastgesteld op 4,3 Mton CO₂-eq, en er is een pakket van beprijzende, normerende en stimulerende maatregelen afgesproken om dit doel te behalen. Als JKB steunen wij deze ambitie volledig. Het is een belangrijke stap in de transitie naar een duurzamer Nederland.

Het Ontwerp Klimaatplan stelt dat voor de energietransitie van de glastuinbouw energiebesparing en toegang tot duurzame warmte (geothermie, restwarmte en warmtepompen), elektriciteit en duurzame alternatieven voor bemesting nodig zijn. Ook dit kunnen wij alleen maar beamen en toejuichen. Echter gaat deze grote ambitie wel gepaard met juiste keuzes; keuzes die wij nog niet terugzien in het Ontwerp Klimaatplan.

We moeten als maatschappij namelijk consuminderen, als we klimaatverandering voldoende willen beperken. Om dit te bewerkstelligen moeten we stoppen met het verbouwen en exporteren van producten die veel energie kosten en niet voorzien in de basisbehoeften van mensen. In de glastuinbouw betekent dit dat we stoppen met de teelt van, bijvoorbeeld, snijbloemen en andere sierteelt. Door deze producten af te bouwen, besparen we enorm veel energie - de meest duurzame energie is immers de energie die je niet gebruikt.

Enthousiast, maar kritisch

We zijn als JKB enthousiast over de ambities in het Ontwerp Klimaatplan om koolstof vast te leggen in de natuur, biodiversiteit te herstellen en grootschalige vergroening te realiseren. De visie op natuurinclusieve landbouw, agrarisch natuurbeheer en het uitbreiden van bos- en natuurgebieden sluit aan bij onze eigen waarden: een natuurinclusieve samenleving, het beschermen van natuurgebieden, het tegengaan van versnippering en het streven naar een klimaatpositieve impact. Deze initiatieven zijn niet alleen noodzakelijk, maar bieden ook de kans om een toekomst te bouwen waarin mens en natuur in harmonie samenleven.

Toch roept deze alinea bij ons vragen op. Hoe ziet het Ontwerp Klimaatplan de transitie naar natuurinclusieve landbouw concreet voor zich? Welke middelen worden ingezet om boeren te ondersteunen in deze omslag, en hoe zal doelsturing helpen om dit daadwerkelijk te realiseren? Grootschalige herbebossing klinkt indrukwekkend, maar waar zullen deze nieuwe bos- en natuurgebieden worden aangelegd, en hoe wordt versnippering van natuur voorkomen?

3.3.5. Mobiliteit en transport

Toegang tot de Binnenstad: Duurzaamheid Moet Prioriteit Krijgen

Het kabinet benadrukt het belang van bereikbaarheid van binnensteden voor ondernemers (p.43), maar blijft vaag over concrete maatregelen. Dit creëert ruimte voor vertraging in de implementatie van zero-emissiezones, die door gemeenten al jaren worden voorbereid. De nationale overheid lijkt zich nu plotseling terughoudend op te stellen, terwijl juist daadkracht vereist is om duurzame transitie te ondersteunen. Dit wekt de indruk dat de belangen van achterblijvende partijen, die onvoldoende hebben geïnvesteerd in verduurzaming, voorrang krijgen boven klimaatactie.

Biobrandstoffen: Geen Sluiproute naar Fossielgebruik

Hoewel het kabinet stelt dat biobrandstoffen nodig blijven voor verbrandingsmotoren in het wegverkeer (p.44), ontbreekt een duidelijke ambitie om fossiele brandstoffen volledig uit te faseren. Voor kortere afstanden moeten fossiele alternatieven volledig worden uitgesloten. Uitzonderingen voor biobrandstoffen zijn hoogstens gerechtvaardigd voor zwaar transport over lange afstanden (500+ km), maar het algemene streven moet gericht blijven op elektrische aandrijving en duurzame alternatieven.

Lucht- en Scheepvaart: Realisme Boven Onhaalbare Beloftes

Het voorstel om batterij- en waterstof-elektrische aandrijvingen in te zetten voor korte afstanden in lucht- en scheepvaart (p.45) klinkt ambitieus, maar mist haalbaarheid op korte termijn. De huidige technologie is hiervoor simpelweg nog niet voldoende ontwikkeld. In plaats van te vertrouwen op onzekere technologische doorbraken, moet het beleid zich richten op het verminderen van vliegverkeer als directe maatregel om de klimaatdoelen te halen. Dit betekent: minder vliegen en stevig inzetten op de ontwikkeling van groene brandstoffen zoals methanol, waterstof en ammoniak voor scheepvaart.

3.4 Koolstofverwijdering

In deze cijfers voor de Europese en Nederlandse vraag is nog geen bijdrage aan mondiale koolstofverwijdering meegenomen.

In het klimaatplan staat; *'Hoe groot die bijdrage is hangt af van wat we eerlijk vinden en de mate van overschrijding van het koolstofbudget'*. De mate waarin we het eerlijk vinden om bij te dragen aan koolstofverwijdering is natuurlijk een enorm relatief begrip. Hier moet wetenschappelijk naar gekeken worden wat de Nederlandse bijdrage moet zijn. Daarnaast wordt de Nederlandse bijdrage bepaald door de overschrijding van het koolstofbudget. Hierbij lijkt me het een eerlijke vraag of er gekeken wordt bij de overschrijding van het koolstofbudget naar de jaarlijkse overschrijding of ook de historische overschrijding van het koolstofbudget. Dit zal nogal uitmaken hoe hoog de bijdrage van Nederland zal worden bij koolstofverwijdering. In dat geval zal op het eerlijker zijn dat Nederland hier een grotere bijdrage aan zal leveren.

3.5 Opbouw circulaire economie en reductie van ketenemissies

In 2050 wil Nederland volledig circulair zijn. Zoals benoemd in de uitgangspunten moet de sturing op de grondstoffentransitie geïntensiveerd worden om die ambitie te verwezenlijken.

Het klimaatplan omschrijft in het onderdeel dat circulariteit leidt tot een significante daling in de vraag naar grondstoffen en energie voor alle klimaatsectoren maar ook andere sectoren, zoals de zorg.... *'Dit vergt goede keuzes en realistische ontwikkelpaden om op verantwoorde wijze tot ander grondstofgebruik over te gaan'*. Hierbij is het belangrijk om te benadrukken dat dit niet alleen goede keuzes nodig heeft, maar dat er ook af en toe pijnlijke keuzes gemaakt moeten worden. De industrie, maar ook de bevolking, zou moeten omgaan met verandering in produceren en consumeren. deze pijnpunten moeten we ingedrukt worden, anders zullen we de klimaatdoelen niet halen.

Circulair gedrag draagt bij aan vermindering van grondstoffengebruik en klimaatneutraliteit

Onder het kopje circulair gedrag wordt kort gerefereerd richting de 'gedragsstrategie Burgers en Circulaire Economie' waaruit gerichte gedragsmaatregelen en campagnes voortkomen. *'Centraal staat het makkelijk, logisch en eerlijk maken van circulaire keuzes door het anders inrichten van de fysieke, economische en sociale omgeving'*. In het klimaatplan en in de gedragsstrategie worden nog geen concrete maatregelen gegeven. Er wordt benoemd dat er een techniek is genaamd *'boosting'*. *Daarbij worden mensen niet alleen geleid richting het gewenste gedrag, maar wordt ook hun capaciteit om de goede keuzes te maken vergroot (Hertwig en Grüne Yanoff, 2017). Dit kan in de vorm van overdracht van specifieke kennis of het aanleren van vaardigheden.*

Andere landen in Europa zijn hier al bezig en lopen dus voor op Nederland. Specifiek Frankrijk loopt ver voor door een eigen reparatie index en een reparatiefonds op te zetten. Dit houdt in dat Frankrijk de industrie stimuleert om labels op producten te zetten dat een indicatie geeft over de repareerbaarheid van een product. Daarnaast is er een Fonds beschikbaar voor burgers om een gedeelte van de kosten van een reparatie terug te krijgen, waardoor reparatie toegankelijker wordt voor de bevolking. België heeft dit goede voorbeeld gevolgd en is bezig om deze reparatie index te kopiëren van Frankrijk. Dit is een relatief makkelijke oplossing om voor te lopen op Europees beleid en de Nederlandse industrie voor te bereiden op toekomstige maatregelen. Daarnaast is het een goede stap om circulair gedrag te stimuleren en bewustzijn te creëren. Daarnaast kan een reparatiefonds circulair gedrag ook echt eerlijker maken, doordat repareren ook echt goedkoper wordt dan nieuwe producten kopen.

Er zijn betere financiële prikkels nodig voor circulair ondernemen.

In het kopje over financiële prikkels wordt een belangrijk argument gebruikt, dat wat ons betreft vaker benoemd mag worden. Het is van groot belang dat de maatschappelijke kosten opgenomen worden in de prijs. Niet alleen hebben circulaire ondernemers dan een betere concurrentiepositie, ook kan dit burgers goed stimuleren om circulair gedrag te vertonen. True pricing is cruciaal voor de circulaire economie. Wel is het natuurlijk van belang om te zorgen dat producten voor iedereen betaalbaar blijft

Reductie van ketenemissies

In het klimaatplan wordt gesproken over dat de rapportage zich richt op de emissies die plaatsvinden binnen Nederland. Daarbij wordt er veel gekeken naar Europees beleid met de redenatie om een gelijk speelveld te creëren. Weinig wordt er in het onderdeel gesproken over het stimuleren van een lokale economie, zodat deze ketens ook korter worden. Vanuit de Jonge Klimaatbeweging staan we achter het uitgangspunt '*waar mogelijk lokaal*'. Een lokale keten is natuurlijk niet voor elke sector mogelijk, maar voor de ketens wordt het wel mogelijk is moeten we het extra gestimuleerd worden om meer inzicht te krijgen in de keten en emissies te reduceren.

3.6 Hoe bereiden we ons voor op onconventionele maatregelen in scenario's waarin de Parijs-doelen definitief uit beeld raken?

Acceptatie van falen

Het opnemen van een scenario waarin de Parijs-doelen definitief uit beeld raken, weerspiegelt een zekere acceptatie van falen in het huidige beleid. Er wordt gesproken over "zelfs bij onverminderde Nederlandse inzet op mitigatie en adaptatie", wat duidt op weinig ambitie om juist te focussen op meer inzet om de klimaatdoelen wél te halen. De Jonge Klimaatbeweging roept op tot meer inzet op het wél behalen van de doelen van Parijs en volledige focus hierop. Er wordt gesproken over onconventionele technologieën en geo-engineering als back-up opties. Deze oplossingen zouden niet leidend moeten zijn. Maak reductie van emissies op korte termijn de hoogste prioriteit en gebruik onconventionele maatregelen uitsluitend als uiterste noodoplossing. Stel dit expliciet vast

in het plan. Herformuleer de sectie om te benadrukken dat onconventionele maatregelen geen substituut zijn voor de benodigde structurele veranderingen in energie, economie, industrie, landbouw en samenleving in zijn geheel.

Generatietoets voor onconventionele maatregelen

Onconventionele maatregelen zoals grootschalige koolstofverwijderingstechnologieën (bijv. BECCS of directe luchtvangst) worden vaak genoemd als oplossingen, maar deze technologieën brengen grote onzekerheden en potentiële risico's met zich mee, vooral voor toekomstige generaties. Beoordeel de intergenerationele effecten van deze technologieën grondig met een generatietoets. Geef prioriteit aan maatregelen die zowel ecologisch als sociaal duurzaam zijn, zoals emissiereductie aan de bron en natuurinclusieve oplossingen.

4. Effecten van het Klimaatplan

Generatietoets

In het Klimaatplan staat dat rechtvaardigheid een leidend principe is, maar er wordt geen expliciete generatietoets toegepast. Het is teleurstellend dat er geen concrete plannen zijn om de generatietoets in de impactanalyse van het klimaatplan te verankeren. Aangezien het klimaatplan gericht is op de toekomst, zou het vanzelfsprekend moeten zijn dat het belang van de toekomstige generaties sturend is voor de plannen én het meten van de impact. Vanuit de Jonge Klimaatbeweging pleiten we ervoor dat de generatie structureel wordt toegepast in het klimaatplan en de toekomstige versies. Ontwikkel een methodiek voor een generatietoets, bijvoorbeeld met input van jongerenorganisaties, en implementeer deze toets structureel in alle nationale beleidsplannen, inclusief de toekomstige Klimaatplannen.

Vergroening voor de gezondheid

Er wordt in het Klimaatplan gesproken over de impactanalyse voor onder andere biodiversiteit en gezondheid. Vanuit de Jonge Klimaatbeweging staan we erachter dat er goed wordt gekeken naar de effecten van maatregelen op deze thema's. Vergroening kan namelijk positieve gevolgen hebben voor de gezondheid en het welzijn van mensen, zeker in het stedelijk gebied, en moet daarom duidelijk benoemd worden. Daarnaast moet er ook gekeken worden naar wat de impact is als deze maatregelen niet worden genomen, zodat het vanuit het Klimaatplan duidelijk wordt welke afweging er is en wat het effect is op de gezondheid en het welzijn in Nederland.

Biodiversiteit

In het Klimaatplan staat dat natuur wordt ingezet voor koolstofvastlegging, maar er is weinig aandacht voor natuurherstel en natuurinclusieve oplossingen als standaard. De natuur kan echter juist als partner fungeren voor tal van oplossingen tegen klimaatverandering en klimaatadaptatie. Daarom pleit de Jonge Klimaatbeweging voor meer focus op natuurinclusieve maatregelen zoals herstel van biodiversiteit en verbinding van natuurgebieden. Dit kan bijvoorbeeld door herstelprojecten in landbouwgebieden te subsidiëren. De potentiële positieve impact van dergelijke maatregelen zou benoemd moeten worden in de impactanalyse om duidelijk te maken wat hiermee behaald kan worden.

Onzekerheid van toekomst voor koolstofverwijdering

In het Klimaatplan staat dat er onzekerheid is over de opschaling van koolstofverwijdering en de kosten daarvan. Ook wordt er eerder in het Klimaatplan gesproken over “speculatieve (onbewezen) toepassingen van koolstof verwijdering die moeilijker controleerbaar of terug te draaien zijn”. Dit vraagt om ofwel een grote inzet om de impact hiervan in kaart te brengen, ofwel het stopzetten van de focus op koolstofverwijdering als aanpak voor het Klimaatplan. Wij zien dit als een risico, omdat de afhankelijkheid van koolstofverwijdering veel onzekerheden creëert voor de toekomstige generaties en het beleid kwetsbaar maakt voor tegenslagen. De Jonge Klimaatagenda pleit voor directe emissiereductie en het minimaliseren van onzekerheden. Impactanalyses voor toekomstige scenario's moeten worden uitgebreid en verschillende niveaus van afhankelijkheid van koolstofverwijdering moeten worden gemodelleerd. Daarnaast moeten alternatieve scenario's worden ontwikkeld waarin reductie van broeikasgassen prioriteit krijgt boven verwijdering.

Klimaatrechtvaardigheid voor kwetsbare groepen

In het Klimaatplan staat dat rechtvaardigheid wordt meegenomen, maar het blijft onduidelijk hoe specifiek beleid impact heeft op kwetsbare groepen. Dit zien we als onvoldoende concreet, aangezien juist voor jongeren en minderheden het belangrijk is dat de nadelige gevolgen worden geminimaliseerd om de groeiende klimaat-onrechtvaardigheid tegen te gaan. Daarom zouden sociale effecten een standaard onderdeel moeten worden van toekomstige impactanalyses, met specifieke aandacht voor jongeren, huishoudens met lage inkomens en migranten. Daarnaast moet de generatietoets worden toegevoegd aan de impactanalyse, zodat de sociale effecten voor de toekomstige generaties in kaart kunnen worden gebracht en gemitigeerd kunnen worden.